

Markfirben (*Lacerta agilis*).

foto: B.Kahl

Markfirbenet (*Lacerta agilis*) som kulturfølger

Tanker om natur- og artsbeskyttelse
af Erich Lorenzen og Katrin Müller

Igennem snart en årrække har naturbeskyttelsesfolk beskæftiget sig med vore padder og krybdyr. Et af resultaterne af deres anstrengelser har været at kortlægge forekomsten af forskellige arter i forskellige landområder. Dette er sket ved hjælp af mere

eller mindre nøjagtige optællinger og har i de allerfleste tilfælde ført til oprettelsen af såkaldte "Røde Lister", det vil sige optegnelser over arter, som trænger til at beskyttes.

Det forekommer umiddelbart vanskeligt på denne måde at inddele levende væsener i kategorier, idet det stort set kun kan bero på subjektive bedømmelser. Dette gælder forøvrigt også for terrarianerne, som får deres værdinormer fra dyrehandlernes prislister. I naturen fører anstrengelserne for at bedømme enkelte arters grad af truethed i bestemte regioner i mange tilfælde til resultater, der mindst talt må betragtes som usikre.

For at undgå misforståelser, skal det her slås fast, at vi som forfattere til dette indlæg på ingen måde vil bagatellisere eller besmykke artstilbagegangen i naturen. Vi forsøger blot at bringe den inflation, som er gået i begreber som "truet" og "umiddelbar før udryddelse" ind på et mere realistisk plan. Hvis disse begreber overhovedet skal have nogen betydning for befolkningen, må man ikke alene omgås dem med forsigtighed, men også behandle og begrunde dem seriøst og sagligt.

Hertil kommer, at mange forfattere til disse "røde lister" åbenbart ikke er tilstrækkelig klar over, at forskellige arter af natur optræder med forskellige hyppighed. Ikke alene med hensyn til udbredelsesområder, men også når det gælder individantal i de forskellige populationer forekommer f.eks. skovfirbenet og skrubbtudsen eller - blandt fuglene - solsorten i langt større tal end f.eks. - og her tænkes på oprændelig og uberørt natur - markfirbenet og den grønne frø - eller isfuglen. Disse tre sidstnævnte arter anbringes som regel i den øvre region af de røde lister i kategorierne "truet" eller "stærkt truet", uanset at de egentlig kun forekommer sjældent, fordi de behøver bestemte, sjældent forekommende biotoper.

Skal man derfor bedømme livskvaliteten i et bestemt område, bør man ikke dømme ud fra de arter, som i almindelighed er sjældne, men hellere efter de arter, som burde findes overalt. Først når der ingen skovfirben er, ingen skrubbudser og ingen solsorte, er der grund til at være bekymret. Der findes et utal af intakte biotoper, hvor det vil være for-gæves at søge efter markfirben, grønne frøer og is-fugle, simpelthen fordi rent naturligt ikke skal findes her. Overalt, hvor den grønne frø kunne og burde leve, har vi også fundet den!

I sammenhæng med de røde lister læser man ofte, at artstilbagegangen i naturen kan føres tilbage til menneskers indgriben i dyrenes biotoper. Disse på-stande holder også i mange tilfælde stik. Alligevel findes der lykkeligvis arter, som kan og har draget nytte af menneskers aktivitet. En af disse arter er markfirbenet, for hvilken der her skal gøres rede.

Bortset fra skovfirbenet, der også kaldes "det almindelige firben" er markfirbenet det almindeligst forekommende firben i landet.* Dyrene kan opnå en størrelse på op mod 25 cm. Udenfor Mellemeuropa, der er nominatracens udbredelsesområde, kendes yderligere otte geografiske underarter. Det turde være overflø-digt nærmere at beskrive farve og tegning, dertil er arten nok for velkendt, ligesom billedet giver det fornødne indtryk af dyret. Kun skal det nævnes, at vi under vore undersøgelser også fandt eksemplarer med varierende farve og tegning som f.eks. dyr med ensfarvet brun eller rødbrun ryg ("forma erythronota" kaldte man tidligere sådanne farvevarianter). Lige-ledes vil vi tage det for givet, at læseren er be-kendt med markfirbenets levevis i naturen.

Markfirbenet er i naturen tuet af flere andre dyrearter, for hvem det tjener som føde. Det drejer sig f.eks. om hasselsnog, pindsvin, mår, rovfugle,

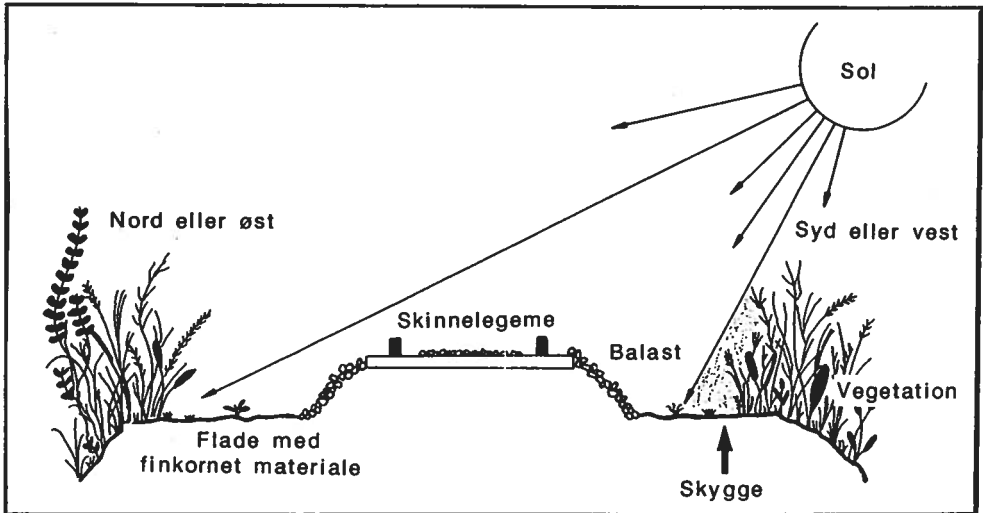
* Artiklen er oversat fra tysk, og i Tyskland findes flere firbenearter end i Danmark.

krager, hønsefugle og selv solsorte, for hvem de unge markfirben kan falde som offer. Derimod er det ofte med urette, når huskatte tilskrives en rolle i denne forbindelse. Sådanne beskyldninger sker ofte på grund af manglende sagkundskab eller under indflydelse af personlige interesser og tages tit af offentligheden til efterretning uden at sandheden efterprøves.

Markfirbenet lægger sine æg i huller i jorden, som hunnen graver. Derefter lader de æggene udruge af solen. Alene heraf kan afledes nogle af de væsentlige krav, som arten stiller til biotopen: Et forholdsvist tørt område med løst bundlag og uhindret solbestråling. Dette betyder, at redepladsen kun må være svagt bevokset med planter. Og hvor finder man så sådanne steder? På vejskråninger, i grusgrave, i haver, på magre marker og hedeområder, på tørre skrænter samt på banedæmninger. Denne på ingen måde fuldstændige opremsning af mulige levesteder anskueliggør, hvad vi mener, når vi i overskriften til denne artikel kalder markfirbenet en kulturfølger. Alle de nævnte landskabstyper er opstået ved, at mennesker har udnyttet landskabet til sine egne formål!

I Nedersaksen er der næppe én eneste naturlig forekomst af markfirben! Da området oprindeligt var helt dækket af skov, fandtes der overhovedet ingen egnede levesteder for arten. Efterhånden som landbrug og kvæggræsning bredte sig opstod magre græsarealer og tørre skrænter, og markfirbenet rykkede ind. I forrige århundrede begyndte et system, som gav markfirbenet næsten idéelle muligheder for at sprede sig over lange afstande, nemlig jernbanernes strækingsnet!

De smalle strimler af jord ved siden af skinnelegemet danner yderst gunstige biotoper for markfirbenet. Her finder man næsten altid et løst, solbeskinnet og finkornet materiale, som for en stor

Tværsnit gennem skinnelegeme. Tegningen viser tydeligt, hvor man kan forvente at finde markfirbenet.

del består af fin aske og mørke slagger, der let opsuger varmen fra solstrålerne og derfor giver markfirbenet idéelle muligheder for at sole sig og for at lægge sine æg.

Et ca. 1½ m bredt område langs skinnerne holdes som regel frit for plantevækst ved sprøjtning med ukrudtsmiddel, ligesom visse tungmetaller i aske og slagger hæmmer plantevæksten. Hertil kommer, at skinnebalasten (skærverne) sørger for at lede vandet bort.

I umiddelbar tilslutning til disse åbne striber finder vi en tæt plantevækst. Begge områder er skarpt afgrænsede og giver derved firbenene mulighed for hurtigt at skifte mellem at søge skjul mellem planterne eller at sole sig i det åbne areal, ligesom balastlaget danner gode smuthuller og overvintringsmuligheder. På den måde danner jernbaneanlæggene på enhver måde fortrinlige levesteder for vores "sjældne" markfirben.

Hvordan kan det da være, at feltundersøgeren for det meste altid overser dyrene? Til dels ligger

det nok i de unøjagtige angivelser af findesteder i de feltherpetologiske håndbøger. Der hedder det nemlig altid "på banedæmninger", hvorimod en mere nøjagtig angivelse ville være "ved banernes skinneanlæg". Det er nemlig ikke kun banedæmninger, der byder firbenene og forskellige græshopper, som de for en stor del lever af, idéelle livsbetingelser, men også de områder af landskabet, hvor banelinierne passerer flade strækninger eller skærer sig igennem bakke-
drag.

Hertil kommer, at iagttagere ofte søger efter firbenene på den forkerte side af banedæmningerne, nemlig på de sider, der ligger åbne mod syd og vest. Her kaster plantevæksten imidlertid skygge hen over det åbne stykke, således at dyrene må vove sig alt for langt ud fra den beskyttede plantevækst for at kunne solbade. På den side, der vender mod nord eller øst, er overgangen mellem plantezone og det åbne område praktisk taget belyst af solen fra den tidlige morgenstund, og derfor er det altid her, man finder firbenene.

Ud fra disse synspunkter har vi systematisk af-søgt banelinierne i det nedersaksiske område med rig-
holdige resultater. Således har vi kunnet påvise markfirben selv på baneområder langt inde i storby-
erne samt i områder, som hidtil har været anset for at være helt uden firben. Vi har herefter svært ved at forestille os, at der nogen steder skulle fore-
komme gunstigt beliggende sporarealer, hvor mark-
firbenet ikke findes. Derfor venter vi nu spændt på offentliggørelse af nye kortlægninger af artens
udbredelse, men må nok konstatere, at markfirbenet slet og ret alt for ofte bliver overset. Derfor op-
træder arten stadig på "den røde liste".

Alt i alt har vore iagttagelser vist, at en
formodet stærkt truet art i virkeligheden har pro-
fiteret af menneskenes indgriben i naturen. Dette
har sandsynligvis i højere grad medvirket til artens

beståen end de "naturbeskyttelsesprogrammer", der er iværksat. Hvis ikke de nye hurtigtogsruter med deres høje støjbeskyttelsesmure, som forhindrer den fornødne solbestråling, ødelægger for mange områder, kunne man næsten foreslå jernbanerne at anbringe markfirbenet i deres våbenskjold.

Oversat fra DATZ 4/89
af J.Chr.

Brevkassen

ved Henrik Bringsøe

*Michael Rundstrøm, Albertslund har en nakkefligkamæleon, *Chamaeleo dilepis* i terrarium, og han har stillet følgende spørgsmål:*

- 1. har kamæleonen en klæbrig tungespids, eller er det kun ringmusklen, den bruger til at fange byttet med?*
- 2. Hvordan virker kamæleonens "tungeudskydnings-system"?*

foto: Kaj Boldt, Biofoto